

การบรรยายพิเศษ “องค์ความรู้สู่ปีดินสากล ๒๕๕๘” ครั้งที่ ๙
หัวข้อ “กำเนิดหมอดินอาสา ภูฏานของชุมชน”
วันอังคารที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๕๘ เวลา ๑๐.๐๐ – ๑๒.๐๐ น.
โดย นายพิษณุ อรรถวิโรจน์ อดีตผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต ๙ กรมพัฒนาที่ดิน

นายพิษณุ อรรถวิโรจน์ กล่าวชมเชยท่านอธิบดีกรมพัฒนาที่ดิน ที่ได้มีแนวคิดที่จัดให้มีการเสวนาขึ้นซึ่งถือเป็นประโยชน์แก่กรมฯ อย่างยิ่ง

ลำดับแรกผมขอแนะนำเรื่องของปัจจัยที่เอื้อและจำเป็นต่อการสร้างงานให้แก่กรมฯ ของตนเองดังนี้

๑. **ความเป็นนักคิด ช่างสังเกต และนักใช้โอกาสเป็น** คิดว่าเป็นคุณสมบัติส่วนตัวที่สามารถฝึกฝนได้

๒. **ความมุ่งมั่น ตั้งใจ** ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารระดับใด คิดว่าคุณสมบัติอย่างหนึ่งที่ท่านต้องมี คือ ความมุ่งมั่น ตั้งใจ ที่จะสร้างงานให้กับกรมพัฒนาที่ดิน ผมได้ตั้งปณิธานในการทำงานในฐานะนักบริหารว่าสิ่งแรก

ที่ต้องทำ ต้องทำงานของกรมฯหรืองานที่เป็นนโยบายให้แล้วเสร็จโดยให้เวลากับส่วนนี้ ๖๐% ส่วนที่ ๒ ใช้เวลาประมาณ ๒๐% ในการคิดสร้างงานใหม่ขึ้นมา และที่เหลืออีก ๒๐% คือ สร้างงาน และสร้างคน

๓. **สิ่งที่ควรคิดและทำในการสร้างงาน คิดเสมอว่าของดีของกรมฯมีมากมาย** จุดแข็งของกรมฯซึ่งมีหลายอย่าง เช่น soil series ซึ่งมีมากกว่า ๑๒๐ ซีรีย์ทั่วประเทศ เรื่องนี้มีกรมพัฒนาที่ดินที่ทำได้ทีเดียวและยังมีสารเร่งหลายชนิดที่กรมฯสร้างขึ้น รวมทั้งภาพถ่ายออร์โธสีซึ่งกรมฯผลิตขึ้นมาถือว่าเป็นผลงานอีกชิ้นหนึ่งที่กรมฯสร้างขึ้น ควรจะนำมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด

๔. **หาจุดที่ต้องแก้ไข** คือ หาจุดอ่อนของกรมฯ ซึ่งเป็นเรื่องที่ผู้บริหารระดับสูงของกรมฯจะต้องแก้ไข

๕. **การใช้งานผู้บริหาร หรือต้องใช้นายให้เป็น** นักส่งเสริมฯ มักกล่าวไว้ว่า “ลูกน้องที่ดีจะต้องใช้นายให้เป็น เช่น ทำอย่างไรจะทำให้ผู้บริหารไปตรวจงาน ไปดูงานของเราให้ได้”

๖. **การสร้างเครือข่ายในการทำงาน** เพราะถ้าเราทำงานคนเดียวไม่ได้ ไม่มีเครือข่าย ก็จะสร้างงานไม่ได้

๗. **การติดตามและประเมินผลงาน(หรือระเบิดจากข้างในซึ่งเป็นพระราชดำริของในหลวง)** เพื่อให้รู้ข้อเท็จจริง รู้ถึงปัญหาข้อดีและข้อเสียของเราให้มากที่สุด

๘. **การจัดโครงสร้างของกรมฯ** เรื่องนี้ผมคิดว่าเหมาะสมแล้ว เพราะได้มีการย่อส่วนและครบถ้วนแล้ว

๙. **การให้อำนาจเบ็ดเสร็จแก่ ผอ.สพข. ผอ.สพด. ผอ.กองต่างๆ** ของกรมฯ ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีแล้ว หลายครั้ง

ที่หัวหน้าหน่วยงานย่อยส่วนภูมิภาคบ่นท้อแท้คิดว่าคนก็น้อย งานเยอะแถมยังเร่งรัด ผมว่าจริงๆแล้วท่านมีอำนาจเป็นของตัวเอง มีหมอดินอาสาในสังกัดตนเองมากมาย อยู่ที่ว่าจะบริหาร บุคลากรเหล่านี้ให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร

ลำดับต่อมาจะขอกล่าวเรื่อง กำเนิดและวิวัฒนาการของหมอดินอาสา (๒๕๒๘-๒๕๕๘)

สมัยที่คุณอรุณ สมร่าง เป็นผู้อำนวยการกองแผนงาน ท่านได้เกิดแนวคิดในการให้มีการศึกษา ผลการดำเนินงานของกรมฯ หลังจากถูกกดดันจากหลายฝ่ายมากมาย โดยมอบหมายให้ อาจารย์ชุมพล รอดคำดี คณบดีคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เข้ามาทำการวิเคราะห์พร้อมกับผู้เชี่ยวชาญศาสตร์ อาจารย์อีก ๓ ท่าน ซึ่งใช้เวลาศึกษา ๑ ปี ในการดูการปฏิบัติงานของข้าราชการ เจ้าหน้าที่ของกรมฯ และได้สรุปผล การศึกษาและการประเมินไว้ดังนี้

๑) กรมพัฒนาที่ดินมีผลงานด้านดินมากมาย

โดยเฉพาะผลงานสำรวจดินทั่วประเทศและงานวิจัยทาง วิชาการ ซึ่งเมื่อปี ๒๕๓๐ ได้ประเมินผลงานของกรมฯ พบว่า มีงานวิจัยถึง ๕,๐๐๐ โครงการแต่ผลงานกระจายกระจัดกระจายยาก แก่การนำไปใช้

๒) เจ้าหน้าที่กรมฯ มีความรู้ ความ สามารถและ ประสบการณ์เกี่ยวกับดินเป็นอย่างดี รู้จักดินทั่วประเทศ รู้ปัญหา รู้วิธีการแก้ไขเป็นอย่างดี

๓) การบริการของกรมฯ ยังเป็นแบบตั้งรับ มา โดยตลอด

๔) ภาพลักษณ์ของกรมฯ ไม่ชัดเจน คือ ประชาชนยังไม่เข้าใจภาพลักษณ์ของกรมฯ ดีพอ ยังคิดว่ากรม พัฒนาที่ดินคือกรมที่ดินหรือสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อ เกษตรกรรม ทำให้เกิดความสับสน

สรุปวิธีแก้ไข

๑) ควรใช้หมอดินเป็นภาพลักษณ์ของกรมฯ เพราะคนกรมพัฒนาที่ดินเป็นบุคคลที่มีความรู้เรื่องดิน มากที่สุด

๒) ควร**บูรณาการผลงานของกรมฯ** คือนำผลงานของกรมฯ มา บูรณาการใหม่ ทำให้เกิดเป็นแพ็คเกจเป็นรูปเล่มเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ ในการดำเนินงานได้สะดวกยิ่งขึ้น

๓) ควรให้บริการงานในเชิงรุก คือ การออกไป ให้บริการประชาชนให้มากขึ้นด้วยตนเองหรือจากผู้ช่วยที่เรา สร้างขึ้นมา คือ หมอดินอาสา

ในปี ๒๕๒๙ สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต ๙ ได้นำรถเก่าที่ไม่ใช้แล้วมาติดป้ายว่า **หมอดินเคลื่อนที่** แล้วนำผลิตภัณฑ์ของกรมฯ ออกให้บริการประชาชนตามหมู่บ้าน

ปี ๒๕๓๒ สมัยท่านสิทธิลาภ วสุวัต ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมพัฒนาที่ดิน ท่านได้เดินทางไปตรวจราชการและดูงานที่สถานีพัฒนาที่ดินนครสวรรค์ ซึ่งผมดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต ๙ จึงได้ขออนุญาตนำเสนอเรื่องหมอดิน ซึ่งท่านให้ความสนใจ และได้บันทึกในสมุดเยี่ยม ดังนี้

**“เรื่องหมอดินน่าสนใจ ให้ดำเนินการต่อไป หากขาดเหลือหรือต้องการการสนับสนุนเพิ่มเติม
แจ้งให้ทราบด้วย”**

ปี ๒๕๓๘ ในสมัยท่านจूरินทร์ ลักษณะวิศิษฎ์ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมฯ ได้มีโอกาสนำเสนอเรื่องหมอดินอาสาของกรมพัฒนาที่ดิน ซึ่งท่านก็เห็นชอบด้วยและประสงค์ให้มีหมอดินอาสาทุกหมู่บ้าน(สมัยนั้นมีประมาณ ๖๕,๐๐๐ หมู่บ้าน) แต่เนื่องจากกรมฯ ยังไม่ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณให้ดำเนินการด้านนี้โดยเฉพาะ ในปีนั้นกรมฯ จึงสร้างหมอดินอาสาได้ประมาณ ๑๒,๐๐๐ หมู่บ้านเท่านั้น

ในปี ๒๕๓๙ เรื่องหมอดินอาสา ได้รับการบรรจุในแผนงานและงบประมาณประจำปี ซึ่งถือว่าเป็น **กำเนิดหมอดินอย่างเป็นทางการตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา** หลังจากนั้นกรมฯ ได้พัฒนาและดำเนินงานเรื่องหมอดินเรื่อยมา มีการพัฒนาและปรับปรุงเรื่องคู่มือและองค์ความรู้ต่างๆ มากมาย จนกระทั่งผมเกษียณอายุราชการเมื่อปี ๒๕๔๑

กระทั่งปี ๒๕๔๖ ผมทราบมาว่าในสมัยท่านอธิบดีบัณฑิต ต้นศิริ ได้พัฒนาเลื่อนระดับหมอดินขึ้นมา โดยพัฒนาจากหมอดินอาสาระดับหมู่บ้านเป็นหมอดินอาสาระดับตำบล และพัฒนาไปเป็นหมอดินอาสาระดับอำเภอและหมอดินอาสาระดับจังหวัดตามลำดับ ขณะเดียวกันท่านได้ไปติดต่อกับ ตชด. ขอให้ ตชด. สร้างยุวมอดินขึ้นมา ถึงวันนี้ จากข้อมูลของ ผอ.วิรัตน์ เรื่องเลิศบุญ กรมฯ มีหมอดินอาสามากกว่า ๘๐,๐๐๐ ราย ผมถือว่าเครือข่ายของกรมพัฒนาที่ดินสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น อีกทั้งมีการจัดประกวดหมอดินอาสาทุกปีเป็นต้นมา

บทบาท หน้าที่ของ “หมอดินอาสา”

๑. เป็นตัวแทนกรมฯ ประจำหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด
๒. ประสานงานด้านการพัฒนาที่ดินระหว่างเกษตรกร และ กรมฯ
๓. เป็นผู้รับ - แจกข่าวสาร
๔. ร่วมกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย
๕. รวบรวมและแจ้งความต้องการ วัสดุ อุปกรณ์ ของเกษตรกร แล้วแจ้งให้เจ้าหน้าที่กรมฯ ทราบ

ผลกระทบ (ด้านบวก) ของหมอดินอาสาที่มีกับกรมฯ

๑. ภาพลักษณ์ของกรมฯ ได้รับการยอมรับจากเกษตรกร และหน่วยงานภายนอกอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น
๒. สำนักงบประมาณ ยอมรับและจัดสรรแผนงานและงบประมาณให้
๓. กิจกรรมของหมอดินอาสา ได้รับการกำหนด ให้เป็นพันธกิจของกรมฯ
๔. หมอดินอาสาดีเด่นของกรมฯ ได้รับพระราชทานโล่รางวัลด้านการพัฒนาที่ดิน ในงานพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ
๕. กรมฯ มีเครือข่ายหมอดินอาสาทั่วประเทศ และมีหมอดินอาสา รวมทั้งสิ้นกว่า ๘๐,๐๐๐ คน

อดีตผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต ๙ กรมพัฒนาที่ดิน ได้ให้ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนา หมอดินอาสา ในอนาคต โดยตั้งเป็นโจทย์ว่า “กรมฯจะใช้ประโยชน์หมอดินอาสา จำนวน ๑๐% หรือประมาณ ๘,๐๐๐ คน ให้เกิดประสิทธิภาพใน **เชิงรุก**ได้อย่างไร” เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับขั้นตอนและวิธีการดำเนินการอย่างคร่าวๆ ไว้ดังนี้

๑. ควรคัดเลือก หมอดินอาสา ๑๐% หรือประมาณ ๘,๐๐๐ คน คือ คัดเลือกหมอดินอาสาที่มีความสามารถในการถ่ายทอดข้อมูลทรัพยากรดินของหมู่บ้านหรือตำบล กำหนดอายุ โดยพิจารณาให้อยู่ไม่เกิน ๔๐ ปี เพื่อมาช่วยแบ่งเบาภารกิจของกรมฯ
๒. กำหนดกิจกรรมให้หมอดินอาสา เช่น กำหนดให้มีการเก็บตัวอย่างดิน
๓. กำหนดค่าตอบแทนของแต่ละกิจกรรม
๔. ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ ๗ - ๑๔ วัน/รุ่น ให้เจ้าหน้าที่ของกรมฯ (ส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค) เป็นวิทยากร และมีการฝึกอบรมวิทยากรระดับเขต เพื่อทำการฝึกอบรมและฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่องในปีต่อไป

ข้อซักถาม

คุณบรรเจิดลักษณะ จินตฤทธิ์ ผู้อำนวยการกลุ่มวิจัยและพัฒนาการจัดการดินเปรี้ยว กองวิจัยและพัฒนาการจัดการที่ดิน ได้สอบถามว่า “เคยนำกิจกรรมหมอดินอาสาไปนำเสนอตอนไปต่างประเทศ ซึ่งมีผู้ให้ความสนใจและได้ถามว่าหมอดินอาสากำเนิดครั้งแรกที่ประเทศไทยหรือไม่”

ดร.อภิชาติ จงสกุล อธิบดีกรมพัฒนาที่ดิน กล่าวว่า “ผมคิดว่า สามารถตอบได้เลยว่าหมอดินอาสากำเนิดครั้งแรกจากกรมพัฒนาที่ดินแน่นอน ซึ่งตอนแรกไม่ได้หมายถึง หมอดินอาสาปัจจุบันนี้ แต่หมอดินในตอนนั้นคือข้าราชการและเจ้าหน้าที่ที่ดินของกรมฯ”

